

HISTORISK TIDSKRIFT
(Sweden)

129:2. 2009

Konvergens i produktivitet och löner i den första globaliseringsfasen

Swante Prado, *Aspiring to a higher rank: Swedish factor prices and productivity in international perspective 1860–1950*, Gothenburg studies in economic history 1 (Göteborg: Department of Economic History, University of Gothenburg 2008). 242 s.

Swante Prados avhandling, som ventilerades vid Ekonomisk-historiska institutionen i Göteborg hösten 2008, består av ett inledande, lite provocerande, kapitel samt fyra essäer (kapitel 2–5). De fyra essäerna vidareutvecklar centrala teman i den aktuella internationella ekonomisk-historiska forskningen och ger väsentliga och självständiga nya resultat om Sveriges relativa position i förhållande till ledande ekonomier beträffande reallöner, faktoravkastning och produktivitet under den första globaliseringsfasen 1870–1914.

I kapitel 2 och 3 har författaren inspirerats av Jeffrey G. Williamsons och medarbetares forskningsprogram om globaliseringens effekter på löner och jordränta medan kapitel 4 har hämtat inspiration från Stephen N. Broadberrys komparativa produktivitetsanalyser.¹ I dessa kapitel ingår jämförelser mellan Sverige, Storbritannien och USA med tonvikt på perioden 1870–1914. Kapitel 5 prövar hypotesen om den teknologiska utvecklingen i Sverige före 1914 drevs av så kallad *general purpose technology*, det vill säga teknologier som har en generell användning och som inte är bransch- eller sektorspecifika. Ett exempel på sådana teknologier är de varierande applikationer som elektricitetens industriella genombrott medförde. Mothypotesen är att produktivitetsutvecklingen styrdes av flera av varandra oberoende tekniska innovationer med sektorspecifk användning.

Det teoretiska fundamentet för Williamsons studier av globaliseringens effekter tar sin utgångspunkt i traditionell handelsteori. I en enkel Heckscher-Ohlinmodell leder handel till faktorprisutjämning, och det är vad Williamson och hans kollegor har dokumenterat i en rad artiklar och böcker. Deras utgångspunkt är en stiliserad beskrivning av Nya och Gamla världen under den sista tredjedelen av 1800-talet. Ekonomier med överutbud av arbetskraft och knapphet på jord – i den Gamla världen till exempel Sverige – hade låga löner och en låg lön/jordräntekvot jämfört med USA, som istället led av knapphet på arbetskraft men hade nästintill

1. För en representativ sammanfattning av de förstnämndas forskningsprogram, se Kevin H. O'Rourke & Jeffrey G. Williamson, *Globalization and history: the evolution of a nineteenth century Atlantic economy* (Cambridge, Mass.: MIT Press 1999). Stephen N. Broadberry komparativa produktivitetsanalyser sammanfattas i hans bok *The productivity race: British manufacturing in international perspective, 1850–1990* (Cambridge: Cambridge University Press 1997).

obegränsad tillgång på odlingsbar jord. Den nya världen – Nord och Sydamerika liksom Australien – förväntas enligt modellen utnyttja sina komparativa fördelar inom jordbruksproduktionen genom ett intensivt utnyttjade av den produktionsfaktor som fanns i nästan obegränsad tillgång. Fri spannmålshandel ledde till fallande priser i Gamla världen, vilket i sin tur medförde stigande reallöner och fallande jordräntor. I USA och resten av Nya världen gällde det motsatta förhållandet. Eftersom massutvandringen från Europa till Nya världen hade likartade effekter är det dock svårt att separera effekterna av handeln från konsekvenserna av faktormobiliteten. I Sverige förbättrade utvandringen de kvarvarande arbetarnas förhandlingsposition, medan inflödet av invandrare i Nya världen, å andra sidan, försämrade de redan etablerade arbetarnas förhandlingsstyrka där. Det är därför inte förvånande att fackföreningarna i Nya världen efterhand intog en alltmer kritisk hållning till invandringen under perioden fram till 1914, medan det motsatta gällde för arbetarrörelsen i Gamla världen. Det finns alltså starka teoretiska skäl att förvänta sig en konvergens i löner – men det visar sig att empirin trilskas.

Frågeställningen i kapitel 2 syftar till att pröva om den remarkabla utjämning av reallöner mellan USA och Sverige som Williamson noterat överlever en kritisk granskning. Prado analyserar först de underliggande löneserierna och visar att tidigare resultat i den internationella debatten bygger på föga representativa serier av utbildade arbetares löner. Williamson använder med visst fog löneserier för utbildade arbetare eftersom denna kategori utgjorde merparten av emigranterna, och lönekonvergensens kan därför förväntas vara mer uttalad för denna grupp. Prado visar att en utjämning av lönerna i den atlantiska ekonomin ägde rum men att den inte var så kraftig som tidigare forskning har hävdad. Dessutom har löneskillnaden mellan USA och Sverige i industrialiseringens barndom, det vill säga kring 1860, överdrivits i den tidigare litteraturen.

Mer problematiskt är resultatet att det endast var de utbildade arbetarnas löner som utjämnades. Lönegapet mellan industriarbetare i USA och Sverige var, enligt Prado, förvånansvärt litet och förblev oförändrat under perioden 1860–1914. Detta resultat förefaller paradoxalt med tanke på den relativt stora amerikanska överlägsenheten i arbetsproduktivitet inom industrin jämfört med Sverige, ett förhållande som lyfts fram i kapitel 4. Det är känt att USA, genom teknikval framtvingade av en kombination av arbetskraftsbrist och resursrikedom i samband med landets tidiga industrialisering, tillskansade sig en jämförelsevis hög och bestående överlägsenhet i arbetsproduktivitet, inte bara i förhållande till relativt outvecklade ekonomier som den svenska utan också i förhållande till ledande industrinationer som Storbritannien. Att dessa initiala skillnader bestod berodde på att den stora och relativt homogena marknaden i USA tillät produktion av standardiserade varor i långa serier, medan de mer segmenterade och mindre marknaderna i de olika europeiska ekonomierna gynnade mer flexibla

tillverkningsmetoder med möjlighet att ställa om produktionen till mindre serier för lokala marknader. Detta resulterade för Europas del i att man inte kunde utnyttja stordriftsfördelar lika effektivt som i USA.² Men arbetsproduktiviteten kunde inte vara avsevärt högre i USA utan att det också visade sig i markant högre relativa löner inom industrin.³ Prados resultat kan bero på att lönedata och produktivetsdata har olika grad av representativitet på grund av att de härstammar från olika källor. Min misstanke är att produktivetsdata är mer rättvisande och framförallt mer jämförbara än lönedata för industrisektorn. Om vi alltså har skäl att vara skeptiska till de relativt obetydliga industriella löneskillnader som Prado redovisar så är det mer plausibelt att löneskillnaderna var relativt stabila. Det forskningsprogram som Williamson leder är förvisso inte avslutat, och Prado har inte bara presenterat nya resultat utan också rest nya problem.

I kapitel 3 (med Jan Bohlin som medförfattare) diskuteras utvecklingen av lön/jordräntekvoten i Nya och Gamla världen. En viktig slutsats i detta kapitel, som också bygger på nya löne- och jordränteserier, handlar om att förklara en störande anomali i den tidigare litteraturen.

Handelns liberalisering under andra halvan av 1800-talet ledde till en kraftig sänkning av spannmålspriserna i Europa vilket påverkade jordpriserna (och därmed jordräntan) i nedåtgående riktning samtidigt som reallönerna steg. Kvoten mellan reallön och jordränta ökade alltså. Den nordamerikanska "spannmålsinvasionen" utlyste en protektionistisk reaktion, ledd av lantbruksintressen, som blev framgångsrik i delar av – men inte hela – Europa. Vi kan alltså förvänta oss att den ökning av lön/jordräntekvoten som handelns liberalisering gav upphov till blev mindre uttalad i de protektionistiska ekonomierna. Kevin O'Rourke, Jeffrey G. Williamson och Alan Taylor bekräftar att så var fallet men stöter på en anomali: Sveriges lön/jordräntekvot steg kraftigt och inte så modest som i de andra länder som gick i protektionistisk riktning i slutet av 1880-talet. Detta obekväma resultat får O'Rourke, Williamson och Taylor att helt sonika klassificera Sverige som en frihandelsnation.⁴ Detta är naturligtvis historiskt inkorrekt och vetenskapligt förkastligt.

Prado och Bohlin utvecklar ett förbättrat datamaterial beträffande löner och jordränta, och med detta underlag får de också det förväntade resultatet: lön/jordräntekvoten steg mindre kraftigt i Sverige än i nationer som fortsatte sin frihandelsorientering. Därmed placeras landet i det protektionistiska lägret där det hör hemma. Prado och Bohlin polemiserar vidare mot vad de uppfattar som en

2. Se Broadberry (1997), s. 77–89, för en kritisk sammanfattning av denna diskussion.

3. Rent teoretiskt skulle det vara möjligt att löneskillnaderna var mindre än produktivitetsskillnaderna. Men det skulle innebära att löneandelen måste vara betydligt högre i Sverige än i USA, vilket är osannolikt med tanke på den knapphet på arbetskraft som karaktäriserade den nordamerikanska ekonomin.

4. Kevin O'Rourke, Jeffrey G. Williamson & Alan Taylor, "Factor price convergence in the late nineteenth century", *International economic review* 37 (1996), s. 499–530.

tendens hos Williamson och hans kollegor, nämligen att överdriva globaliseringens effekter till förfång för nationella faktorer. Men slutresultatet i kapitel 3 är ändå snarare att rädda Williamsons tes med hjälp av ett bättre datamaterial.

I kapitel 4 ställs frågan om den konvergens som kan noteras mellan USA, Storbritannien och Sverige i per capita-inkomst berodde på sektorförskjutningar eller på att produktivitetsgapet i respektive sektor minskade. I detta kapitel utsträcks också analysperioden framåt till 1950. Bakgrunden till frågeställningen är Stephen N. Broadberrys upptäckt att USA:s produktivetsförsprång inom industrin relativt Västeuropa har varit relativt konstant under de senaste 150 åren. Likväl har inkomstgapet, mätt som nationalinkomst per capita, minskat beroende på att det har skett sektorförskjutningar i Västeuropa mot de mest produktiva sektorerna. Broadberrys tes är att initiala teknologival i Europa respektive USA – val som berodde på marknadsstruktur, arbetsutbud och relativa priser på insatsvaror – fick permanenta effekter. Prado ger sig i kast med denna problemställning med stor grundlighet. Det rör sig om intrikata mätproblem där det inte finns någon perfekt lösning. Han kombinerar, där möjlighet finns, fysiska produktionsdata med produktionsvärddata. Det finns en serie problem i dessa metoder som det dock inte finns utrymme att behandla inom ramen för denna recension.

De viktigaste nya resultaten i kapitel 4 pekar på en formidabel svensk teknologisk inhämtning under de två decennierna före första världskrigets utbrott. Inom de flesta industribranscher uppnådde Sverige jämlikhet med, eller passerade, Storbritannien, och i många avseenden är det svenska mönstret likartat det som Broadberry har demonstrerat för Tysklands del i relation till Storbritannien. I förhållande till USA bestod dock en produktivitetsskillnad, vilket tycks bekräfta tesen att teknologiöverföringen begränsades av att en del tekniker inte passade den marknadsstruktur och det arbetsutbud som karaktäriserade Europa. Även om sektorförskjutningar som ledde arbetskraften och andra resurser till de mer produktiva sektorerna spelade roll berodde alltså konvergens i hög grad på att de flesta industribranscher i Sverige ökade sin produktivitet i förhållande till Storbritannien. Ett annat resultat är att Sveriges efterblivenhet i inledningen av industrialiseringsfasen sannolikt har överdrivits i den tidigare litteraturen.

Kapitel 5 testar och avvisar hypotesen att produktivitetens utvecklingen inom svensk industri drevs av general purpose technology. Testmetoden går, enkelt uttryckt, ut på att undersöka om samtliga branscher karaktäriserades av produktivetsframsteg. Det visar sig inte vara fallet. Tillväxten i produktivitet var koncentrerad till ett fåtal branscher medan andra stagnerade. Författaren har rätt i att man får vänta på elektricitetens genomslag i industrin innan man kan se en mer likartad produktivitetstillväxt mellan olika branscher.

En av de många förtjänsterna med denna avhandling är att författaren visar att det går att knyta an till den aktuella internationella ekonomisk-historiska forskningen och utnyttja den specifika källkunskap som svenska forskare besitter

för att vidareutveckla, och i några fall vederlägga eller korrigera, etablerade sanningar. Avhandlingen innehåller flera viktiga nya resultat som kan få genomslag i den internationella diskussionen.

*Karl Gunnar Persson**

* Fakultetsopponent